

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۳۹۸، دوره ۲، شماره ۱

نقش نیروی دریایی سپاه راهبردی در تامین امنیت و راهبردهای دفاعی

مریم رضایی^۱، حسین دوستی مقدم^۲

۱- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه بین المللی پیام نور قشم

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه گردشگری گرایش برنامه ریزی منطقه ای دانشگاه سیستان و بلوچستان

h.doostizabole@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۲۲

چکیده

پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران دچار تغییرات و تحولات اساسی شده است و این تغییرات تا حدی بوده است که امروز شاهد خودکفایی در زمینه تولید تجهیزات دریایی هستیم. طی سال های گذشته به لحاظ موقعیت حساس و ژئوپولتیکی ایران در منطقه حضور پر قدرت خلیج فارس از نظر اقتصادی، سیاسی و بین المللی از اهمیت بالایی برخوردار بوده و بر همین اساس و نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با ارائه برنامه ای مدون به حفظ امنیت مرزهای آبی کشور و حضور در آب های داخلی پرداخته اند و بر اساس این برنامه ریزی مسئولیت حفظ امنیت مرزهای کشور بر عهده سپاه است. حضور نیروهای جنگی کشورهای غربی در آب های خلیج فارس، تحریم های اقتصادی، تهدیدهای نظامی کشورهای غربی و همچنین ناامنی در کشورهای همسایه در سال های اخیر ارائه برنامه مدون از سوی نیروی دریایی سپاه را برای حفظ منافع و مرزهای نظام جمهوری اسلامی ایران به یک امر ضروری تبدیل کرده و بر همین اساس رویکرد اصلی نیروی دریایی در سال های اخیر را می توان توسعه این نیرو برای حفظ امنیت مرزهای آبی کشور بر شمرده. امنیت مرزهای آبی ایران بسیار بالا و اقتدار نیروی دریایی سپاه حتی در خارج از مرزهای ایران قابل لمس است و شناورهای سپاه در منطقه آبی ایران خواب را از چشم دشمنان ربوده اند. اما لازمه اصلی برقراری امنیت در مرزهای آبی کشور و حضور پر قدرت در آب های بین المللی به طور حتم داشتن تجهیزات نظامی دریایی به روز است و بر همین اساس مقامات ارشد نظام جمهوری اسلامی ایران و همچنین مسئولان نیروی دریایی سپاه همواره بر توسعه تجهیزات نظامی دریایی تاکید داشته اند.

کلمات کلیدی: نیروی دریایی، سپاه، راهبردی، تامین، امنیت

۱- مقدمه

دریا و برخوردار بودن از ساحل، برای هر کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی محسوب می‌گردد. منافع حاصل از دسترسی به دریا برای یک کشور و یک ملت، موضوعی راهبردی و همراه با فواید بزرگ و کلان است و ارزش این مهم تا آنجا است که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) طی سال‌های گذشته در سفر به بندرعباس، از اهمیت افزون بر قبل ظرفیت استراتژیک دریا به‌ویژه آب‌های آزاد در پیشرفت، توسعه و البته توان دفاعی کشور سخن به میان آوردند و این تاکید موبد این مهم است که ارزش امنیت دریایی هر کشور به اندازه وابستگی‌اش به دریاست. این وابستگی به دریا، حتی ارزش دریای سرزمینی که بخشی از خاک یک کشور به شمار می‌آید را هم تحت تاثیر قرار می‌دهد؛ به گونه‌ای که اگر بستر دریا از دریچه راهبردهای اقتصادی، ارتباطی و نظامی برجسته شود، روشن خواهد شد که امنیت دریایی بخشی جدایی ناپذیر از امنیت ملی کشوری است که دارای مرز و ساحل دریایی است. در دنیای امروز دریاها یا آب‌ها، به ویژه آب‌های بین‌المللی، نقش بسیار ارزشمندی در تأمین امنیت جهانی و کسب قدرت دارند و حضور در عرصه دریا و تسلط بر آب‌های بین‌المللی یکی از مهمترین دغدغه‌های کشورهای قدرتمند و به عبارت بهتر کشورهای استعمارگر بوده و هست و با شروع قرن ۲۱ همچنان کنترل آب‌های بین‌المللی و منطقه‌ای توسط قدرت‌های بزرگ، به عنوان مساله‌ای حیاتی برای آنها به شمار می‌رود. به طوری که هر یک از کشورهای جهان حوزه‌ای را برای نفوذ خود انتخاب کرده و آن را حریم امنیت ملی خود ارزیابی می‌کنند. در حقیقت آن کسی که بیشتر به دریا تسلط دارد، به همان اندازه دارای قدرت است. خوشبختانه امروزه جمهوری اسلامی ایران با فرمان فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی)، نگاه خود را از دریاهاى خانگی که همان خلیج فارس و دریای عمان باشد، به دور دست برده که این نشان دهنده حضور جمهوری اسلامی ایران در ایفای نقش بین‌المللی است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران دچار تغییرات و تحولات اساسی شده است و این تغییرات تا حدی بوده است که امروز شاهد خودکفایی در زمینه تولید تجهیزات دریایی هستیم. طی سال‌های گذشته به لحاظ موقعیت حساس و ژئوپولیتیکی ایران در منطقه حضور پر قدرت خلیج فارس و دریای عمان از نظر اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی از اهمیت بالایی برخوردار بوده و بر همین اساس و نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با ارائه برنامه‌ای مدون به حفظ امنیت مرزهای آبی کشور و حضور در آب‌های بین‌المللی پرداخته‌اند و بر اساس این برنامه ریزی مسئولیت حفظ امنیت مرزهای کشور بر عهده سپاه حضور نیروهای جنگی کشورهای غربی در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان، تحریم‌های اقتصادی، تهدیدهای نظامی کشورهای غربی و همچنین ناامنی در کشورهای همسایه در سال‌های اخیر ارائه برنامه مدون از سوی

نیروی دریایی سپاه را برای حفظ منافع و مرزهای نظام جمهوری اسلامی ایران به یک امر ضروری تبدیل کرده و بر همین اساس رویکرد اصلی نیروی دریایی در سال های اخیر را می توان توسعه این نیرو برای حفظ امنیت مرزهای آبی کشور برشمرد. امنیت مرزهای آبی ایران بسیار بالا و اقتدار نیروی دریایی سپاه حتی در خارج از مرزهای ایران قابل لمس است و شناورهای سپاه در منطقه آبی ایران خواب را از چشم دشمنان ربوده اند. اما لازمه اصلی برقراری امنیت در مرزهای آبی کشور و حضور پر قدرت در آب های بین المللی به طور حتم داشتن تجهیزات نظامی دریایی به روز است و بر همین اساس مقامات ارشد نظام جمهوری اسلامی ایران و همچنین مسئولان نیروی دریایی سپاه همواره بر توسعه تجهیزات نظامی دریایی تاکید داشته اند. قبل از سال ۱۹۷۱ نیروی دریایی ایران بطور کل با تجهیزات ایالات متحده و بریتانیا اداره می شد. پس از پیروزی انقلاب نیز ایالات متحده تحریم های اقتصادی، تجاری و نظامی، بخصوص بر نیروی دریایی وارد کرد و به دنبال زمین گیر شدن کشتی های ایران بود. این تحریم ها در شرایطی ۳۵ سال ادامه پیدا کرده است و هم اینک این نیرو به لحاظ ساخت تجهیزات، قطعه سازی و تعمیر و نگهداری به جایگاهی رسیده که می تواند نیازهای دیگر ارگان های دریایی را نیز در این حوزه تأمین کند. اما از سال ۲۰۰۷ تا کنون روند تأمین تجهیزات مورد نیاز از خارج و نیز ساخت تجهیزات نظامی در داخل کشور بر اصل خود اتکایی بوده و نیروی دریایی سپاه برنامه ویژه ای برای این قسمت داشته اند. نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با ساخت کشتی های تندرو کوچک، توان رزمی یگان های خود را برای جنگ نامتقارن ارتقا بخشیده است. یکی دیگر از راهبردهای اساسی نیروی دریایی سپاه نوسازی شناورهای بزرگتر بوده است که در این زمینه می توان به ناوشکن جماران اشاره کرد. در حالی که رسانه های غربی از ناتوانی ایران در حوزه دریایی سخن می گفتند، توانایی ایران در تعمیر ناوشکنی که در جنگ تحمیلی تخریب شده بود، منجر به انتقال فناوری آن برای ساخت ناوشکن جماران شد (حافظ نیا و همکاران ۱۳۸۴).

۲- مفهوم راهبرد

واژه استراتژی یا به عبارت بهتر راهبرد مفهومی است که از عرصه نظامی نشأت گرفته و پس از آن در سایر عرصه ها از جمله اقتصاد، تجارت و به ویژه عرصه سیاست و مملکت داری از کاربرد زیادی برخوردار شده است. استراتژی مشتق از کلمه یونانی استراتوگوس به معنای فرمانده لشکری و کشوری است و تعاریف مختلفی از این مفهوم ارائه شده ولی قدیمی ترین تعریفی که از واژه استراتژی می توان یافت، عبارت است از: هنر فرماندهان در زمینه تدابیر و حيله های نظامی و فرماندهی جنگ. (عزتی، ۱۳۸۹: ۱)

پس از انقلاب کبیر فرانسه برای اولین بار از تاکتیک وسیع و استراتژی عملیات سخن به میان آمد و استراتژی چنین تعریف شد: علم حرکات و طرح‌های نظامی یا دانش جنگ و تهیه طرح‌ها و خط‌مشی واحدهای نظامی.

در همین دوره کلوزویتس^۲ استراتژی را چنین تعریف می‌کند: فن به کارگیری و هدایت نبرد به عنوان وسیله ای در جهت نیل به اهداف جنگ. (همان: ۲) اکنون معنای ساده استراتژی عبارت است از: یک طرح عملیاتی به منظور هماهنگی و سازماندهی اقدامات برای دستیابی به هدف و در تعریفی دیگر استراتژی به آوردن نیرو به صحنه اطلاق می‌شود و به بیان دیگر طرح دراز مدتی است که برای نیل به یک هدف مشخص طراحی می‌گردد.

راهبرد عالی‌ترین سطح از میان سطوح ۴ گانه مدیریت بوده و بالاتر از سطح‌های عملیاتی، تاکتیکی و تکنیکی قرار گرفته که این موضوع نیز خود گواهی دیگر بر اهمیت مفهوم راهبرد و استراتژی است. (همان: ۲۱)

امروزه راهبرد تنها مختص کارهای سیاسی و نظامی نبوده به طوری که علاوه بر فرماندهان نظامی و سیاستمداران، دست اندرکاران امور بازرگانی، اقتصاددانان، کارفرمایان عرصه صنعت نیز در حیطه فعالیت خود دارای راهبرد هستند. حتی افراد عادی نیز در زندگی روزانه خود از راهبردهای گوناگونی همچون کاهش هزینه، کاهش وزن و... سخن می‌گویند. البته در اینجا راهبرد به مفهوم هدف نیست بلکه اقدامات و برنامه‌هایی برای رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده، می‌باشد. راهبرد چگونگی دستیابی به اهداف را مشخص می‌کند و به این که اهداف چه چیز هستند یا چه باید باشند یا چگونه باید تعیین شوند کاری ندارد.

۳- آشنایی کلی با دریای عمان (تاریخچه و علل نام‌گذاری مکران بر روی آن)

دریای عمان و به عبارتی دیگر خلیج عمان، پیشروی آب اقیانوس هند به داخل خشکی در جنوب غربی آسیا است که اهمیتش بیشتر به واسطه ارتباط داشتن با اقیانوس هند از یک طرف و وصل نمودن خلیج فارس به آب‌های آزاد بین المللی و دنیای خارج از طرفی دیگر است.

این خلیج در حقیقت از سه سو به خشکی و از یک سو به دریای آزاد مرتبط است. شمال آن ایران و پاکستان، شرق آن شبه جزیره دکن و غرب آن شبه جزیره عربستان قرار دارد. تنها از سوی جنوب، به اقیانوس هند متصل است. سواحل جنوبی ایران از تنگه هرمز تا بندر گواتر مجاور آن است و این مسافت نیمی از کناره‌های جنوبی ایران را تشکیل می‌دهد.

^۲ Clousewitz

مدار رأس‌السرطان از شمال پهنه آبی یادشده عبور می‌کند و از این رو این خلیج در منطقه گرم کره زمین واقع است که حداکثر درجه حرارت سطح آب در مرداد ماه ۳۳ درجه و در دی ماه دست کم ۱۹/۸ است. طول ساحل ایران در امتداد دریای عمان، از خلیج گواتر تا بندر عباس، ۷۸۴ کیلومتر است و عرض آن کمتر از عرض آبهای خلیج فارس است. مساحت این دریا ۹۰۳ هزار کیلومتر مربع بوده اما در مقابل عمق آن از خلیج فارس بیشتر است. عمق این خلیج در اطراف چاه‌بهار حدود ۳۳۹۸ متر است. هر چه به سوی غرب پیش برویم، عمق آن به سرعت کم می‌شود تا جایی که در نزدیکی تنگه هرمز به ۷۳ متر می‌رسد. شهرهای مهم حاشیه این دریا در ایران چاه‌بهار و جاسک و در کشور عمان مسقط (پایتخت عمان) و صحار هستند. در شمال خط ساحلی کوه‌های کم ارتفاعی در جهت غربی شرقی وجود دارد از شیب این ارتفاعات هر چه به طرف دریا نزدیک می‌شوند کاسته می‌شود که بوا سطره عمق کم آنها ورود کشتی‌های بزرگ به ساحل میسر نیست. (اسدی، ۱۳۸۲: ۱۴۶)

در ارتباط با تاریخ این دریا باید عنوان نماییم که نام "دریای مکران (عمان)" پیش از اسلام به درستی روشن نیست چون این دریا ادامه اقیانوس هند است نام‌های متغیری را تجربه کرده است اما در حدود ده نقشه باستانی از یونانیان موجود است که دریای مکران و خلیج فارس را با هم دریای پارس نامیده‌اند. ولی پس از یورش اعراب به سرزمین ایران، چون ایرانیان قدرت سیاسی گذشته خود را از دست داده بودند، تغییرات زیادی در نام‌های جغرافیایی آب‌های ایران صورت گرفت (مانند تغییر دریای پارس به فارس و اروندرود به شط العرب، دریای آب‌سکون به دریای خزر) به همین علت نام دریای مکران که برگرفته از سرزمین بلوچستان ایران و تمدنی کهن بوده است به دریای عمان تبدیل شد. نام عمان به دلیل ویران شدن بنادر باستانی ایران پس از یورش اعراب و جایگزین شدن بنادر عمان نامگذاری شده است و رونق بازارهای عمان به جای بنادر و بازارهای چند هزار ساله ایران از مهمترین دلایل کم‌رنگ شدن نام مکران و محو شدن آن از کتب تاریخی است. (صفوی، ۱۳۷۸)

در برخی منابع تاریخی دیگر این خلیج و دریای عرب فعلی به نام‌های بحر فارس، بحر اخضر و دریای مکران و در بعضی منابع اروپایی قدیم با نام دریای اریتر، دریای رومیروم و دریای هندوس نیز یاد شده که گاهی به کل اقیانوس هند و پهنه‌های آبی مرتبط با آن نیز گفته شده است. نام این دریا توسط پارسیان مکران - مکران که گویا تغییر یافته (مهی خوران) است و اروپائیان با تلفظ Mecran یا Makran بکار برده‌اند. "عمان"ی تاریخی در واقع نام یکی از شهرهای جنوب ایران و در فاصله غرب چاه‌بهار فعلی و بندر جاسک قرار داشته است. حاکمیت بی چون و چرای ایران در دو سوی آب‌های خلیج فارس و دریای مکران و جزایر این دو دریا در طول تاریخ چند هزار ساله مسأله‌ای انکارناپذیر است زیرا در قدیم این دریا با تمام گستره آب‌های جنوبی ایران همراه با همه آب‌های شمال اقیانوس هند تحت سیطره ایرانیان

باستان دریای پارس نیز نامیده می‌شود. امروز نیز از ارزش این منطقه برای ایرانیان کاسته نشده چنانکه بندر راهبردی چابهار که تنها بندر اقیانوس سی ایران است نیز در شمال این دریا قرار دارد که این بندر، علاوه بر ایران، بندری مهم برای کشورهای آسیای میانه قلمداد می‌گردد چرا که نزدیک‌ترین و آسان‌ترین راه دسترسی این کشورها (که محصور در خشکی‌اند) به آب‌های آزاد است و تحقق برنامه‌هایی همچون وصل شدن کریدور شمال- جنوب از طریق احداث راه‌آهن بندر چابهار تا زاهدان و از آنجا به افغانستان و همچنین اتصال آن به راه آهن مشهد- بافق به طور قطع و یقین بر ارزش این منطقه خواهد افزود (اسدی، ۱۳۸۲).

۴- دلایل اهمیت دریای عمان (مکران) برای ج.ا.ایران

با توجه به خصیصه‌های مختلف دریای عمان و منافع متنوع نهفته در دل این دریا، در یک جمع‌بندی کلی می‌توان مهمترین دلایل اهمیت داشتن این دریا برای جمهوری اسلامی ایران و دلایل لزوم توجه بیشتر به این دریا و برنامه‌ریزی‌های انجام گرفته در راستای توسعه آن را مواردی به شرح زیر برشمرد:

۱-۴ حمل و نقل دریایی: از آنجا که یکی از عناصر اصلی تشکیل دهنده قیمت کالا، هزینه حمل آن می‌باشد به این دلیل هزینه حمل و نقل به عنوان یک عامل اساسی در انتخاب نوع وسیله حمل و نقل مورد توجه قرار می‌گیرد. این عامل موجب اقبال بیشتر نسبت به استفاده از حمل و نقل دریایی به عنوان ارزاترین راه با بیشترین ظرفیت می‌گردد. (حافظ نیا، ۱۳۷۱: ۴۸۵) ایران با وجود دسترسی به آب‌های آزاد از سمت جنوب و موقعیت ویژه جنوب شرق در مبادی ورودی و خروجی به آب‌های آزاد از پتانسیل فوق‌العاده‌ای در این زمینه برخوردار است. کرانه‌های دریای عمان به دلیل دارا بودن سواحل مناسب بویژه در خلیج چابهار موقعیت نسبتاً خوبی جهت پهلو گرفتن کشتی‌های ظرفیت بالا برای اتصال حوزه‌های مختلف ژئوپلیتیکی در پیرامون ایران با سیستم تجارت جهانی را فراهم می‌آورد. (حافظ نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۱۲)

۲-۴ آلترناتیو خروج نسبی ایران از تنگنای تنگه هرمز: در شرایط کنونی خلیج فارس تنها راه ارتباطی ایران به دنیای خارج است. یعنی ایران از طریق خلیج فارس و تنگنای تنگه هرمز با سیستم جهانی پیوند می‌خورد. تنگه هرمز در حال حاضر به عنوان عامل قدرت برای ایران محسوب نمی‌گردد، بلکه به‌ضماً نیز عامل ضعف قدرت ملی ایران است. زیرا ۱۰۰٪ صادرات انرژی فسیلی ایران و بیش از ۸۰٪ صادرات و واردات آن از طریق مسیر فوق‌الذکر انجام می‌شود. بنابراین در شرایط بروز محاصره دریایی و تهدید امنیت تنگه هرمز، ایران به شدت آسیب پذیر خواهد بود. از این رو سواحل جنوب شرق ایران (مکران) پتانسیل مناسبی برای خروج ایران از تنگنای ارتباطی دریایی محسوب می‌شود.

۳-۴ اتصال افغانستان، آسیای مرکزی و روسیه به دریاهای آزاد و دنیای خارج: پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و نیاز کشورهای محصور شمال شرق ایران به دسترسی به دنیای خارج، قابلیت‌های این منطقه و قرار گرفتن آن در مسیر محور دسترسی شمال-جنوب با توجه به موقعیت ایران به عنوان یک واحد جغرافیایی پیش روی این کشورها و نیاز مبرم آنها جهت دسترسی به آب‌های آزاد با ظرفیت‌های بالای حمل کالا، این منطقه را از ظرفیت‌های فوق‌العاده ارتباطی برخوردار نموده است.

۴-۴ دسترسی به اقیانوس هند و آب‌های آزاد با پتانسیل‌های مختلف: دریای عمان، ایران را عضو دو سازه منطقه‌ای یعنی سازه دریای عمان و سازه میان قاره‌ای اقیانوس هند می‌کند. سازه اقیانوس هند یک سازه میان قاره‌ای بین کشورهای آفریقا، آسیا و اقیانوسیه است. یعنی ایران از طریق دریای عمان با کشورهای سه قاره دارای منافع مشترک می‌شود. به عبارتی عضویت در سازه‌های دریای عمان و اقیانوس هند و توسعه روابط با اعضای مربوط به آن در سه قاره آسیا، آفریقا و اقیانوسیه ظرفیت ژئوپلیتیک ایران را توسعه می‌دهد.

۵-۴ پتانسیل‌های اقتصادی دریایی: با افزایش حد فلات قاره ایران تا ۳۵۰ مایل دریایی از خط مبدأ دریای سرزمینی و نیز ۲۰۰ مایل منطقه انحصاری اقتصادی طبق بند ۳ ماده ۱۲۱ عهدنامه حقوق دریاها ۱۹۸۲م (ضیایی بیگدلی، ۱۳۷۹: ۳۰۱) پتانسیل‌های اقتصادی مهمی در زمینه شیلات و نیز ذخایر معدنی کف و زیر کف در این دریا نصیب ایران می‌شود. سواحل جنوب شرق کشور همچنین بر تولید پتانسیل‌های اقتصادی نظیر اشتغال، افزایش صادرات، کسب درآمد، انتقال تکنولوژی، تربیت نیروی متخصص و جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی تأثیر دارد.

۶-۴ امکان‌سازی تبدیل ایران به قدرت دریایی: ایران از طریق این عرصه آبی می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود و از حوضچه خلیج فارس خود را بیرون بکشد. چرا که حوضچه خلیج فارس امکان تبدیل شدن ایران به یک قدرت دریایی را فراهم نمی‌کند. ولی دریای عمان و اقیانوس هند چنین امکانی را برای ایران دارا می‌باشند. همچنین وجود پایگاه هوایی چابهار و توسعه آن می‌تواند قدرت نظارتی و کنترلی ایران را بر بخش شمالی اقیانوس هند افزایش می‌دهد.

۷-۴ کنترل استراتژیک مسیرهای بین‌المللی: دریای عمان جزء حوزه استراتژیک اقیانوس هند بوده که به عنوان یکی از پنج حوزه استراتژیک جهان شناخته می‌شود و روزانه میلیون‌ها بشکه نفت و حجم وسیعی از کالا و سرمایه از طریق آن مبادله می‌شود. تسلط بر یکی از مهمترین و استراتژیک‌ترین راه‌های آبی جهان، کنترل ایران را در مبادی ورودی خلیج فارس و اقیانوس هند تضمین می‌نماید و از طریق تجمیع منافع دیگران، در این ارتباط به تولید امنیت از طریق همکاری‌های بین‌المللی، هزینه تأمین امنیت این منطقه را بر عهده دیگران قرار می‌دهد.

۸-۴ افزایش عمق استراتژیک: ایران در سواحل و آبهای جنوب شرق دارای عمق استراتژیک ویژه‌ای است که توان ایران را در برخورد با چالش‌های ژئواستراتژیک ارتقا می‌دهد. عمق استراتژیک موجود در این منطقه می‌تواند باعث حل شدن چالش‌های ژئواستراتژیک موجود بین ایران و دیگر کشورهای همجوار گردد، چنانکه ایران از این ظرفیت جهت حل اختلافات مرزی با عمان در زمان حمله چریک‌های ظفار در دهه ۱۹۷۰ بهره‌برداری کرد و کنترل خود را بر تنگه هرمز مسجل نمود. (حافظ نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۱۸)

مشارکت نیروی دریایی سپاه پاسداران در دفاع مقدس

از ابتدای تشکیل سپاه پاسداران و شروع جنگ، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، بنا به نیاز حضور در مناطق دریایی کشور، اقدام به سازماندهی یگان‌های دریایی نمود. این یگان‌های دریایی پیش از تشکیل رسمی نیروی دریایی سپاه پاسداران در جنگ حضور داشته و با فرماندهی قرارگاه نوح (ع)، اداره می‌شدند و در عملیات‌هایی مانند عملیات خیبر که نیازمند عبور از آب بود، پشتیبانی‌های لازم را ارائه می‌داد. در ۲۶ شهریور ۱۳۶۴ با فرمان امام (ره) برای تشکیل سه نیرو در سپاه پاسداران و شکل‌گیری نیروی دریایی سپاه پاسداران (امام خمینی (ره)، ج ۱۹: ۳۸۶)، نقطه عطفی در گسترش فعالیت‌های سپاه پاسداران در منطقه خلیج فارس ایجاد شد تا با امکانات کم و با روش‌های جدید و کم هزینه، سیاست‌های مقابله به مثل را دنبال کند.

در مورد عملیات‌های انجام شده توسط نیروی دریایی سپاه پاسداران باید گفت پس از عملیات کربلای ۵ و تهدید جدی جمهوری اسلامی ایران علیه رژیم متجاوز بعثی عراق، این رژیم حمله علیه هدف‌های دریایی را شدت بخشید و نیروهای آمریکا و برخی از کشورهای اروپایی در منطقه حضور فعال‌تری پیدا نمودند و به همین دلیل، نیاز به برخوردی جدی‌تر برای سد نمودن حملات رژیم عراق احساس می‌گردید. بر این اساس، به نیروی دریایی سپاه پاسداران، مأموریت حضور فعال‌تر به منظور پاسخگویی به شرارت دشمن، ابلاغ گردید. نیروی دریایی سپاه پاسداران با تشکیل مناطق سه‌گانه و آمادگی‌های لازم، عملیات‌های خود را سازماندهی و به مرحله اجرا گذاشت. با ورود نیروی دریایی سپاه پاسداران به صحنه عملیات مقابله به مثل، تحول عظیمی به وجود آمد، به گونه‌ای که در نیمه سال ۱۳۶۶ میزان اصابت شناورهای دشمن با حامیان آن‌ها به مراتب بیشتر از شناورهای خودی بود. در شرایطی که نیروی دریایی سپاه پاسداران عملیات مقابله به مثل را انجام می‌داد، با حضور فعال و عملی ناوگان آمریکایی‌ها و شوروی و دیگر کشورهای منطقه و فرمانطقه‌ای نیز روبه‌رو بود؛ در واقع باید ادعا نمود که نیروی دریایی سپاه پاسداران در مدت عملیات مقابله به مثل خود،

درگیری و جنگ تمام‌عیاری را با کشورهای قدرتمند و پرمدعا داشته است (مرکز مطالعات نیروی دریایی سپاه پاسداران، ۱۳۹۲: ۱۳).

۵- نتیجه گیری

بدون شک استراتژیست‌ها و راهبردها شناسان نظامی و سیاسی ج.ا.ایران با علم به مخاطره کشیده شدن درگیری احتمالی به خلیج فارس، ارزش فراوان دریای عمان و سواحل مکران را درک نموده و با آگاهی کامل به این موضوع که امنیت پایدار در گرو داشتن کنترل بر حوزه گسترده‌ای از آب‌های منطقه‌ای و بین‌المللی است، اهداف آتی خود را مشخص و در دستور اجرا قرار می‌دهند. بنابراین بر خلاف باور رایج، ایران دفاع از منافع خود را نه در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان (که با توجه به قدرت و دایره اطلاعاتی ایران به عنوان آب‌های سرزمینی کشور به شمار می‌رود) آغاز خواهد کرد، بلکه این دفاع از خلیج عدن و تنگه باب‌المندب شروع خواهد شد و این نقطه قوت نظامی و راهبری برای ایران به شمار می‌رود زیرا با توجه به آنچه که در صفحات قبل در ارتباط با اهمیت دریای عمان توضیح داده شد این دریا ایران را از تنگای تنگه هرمز خارج نموده و با اتصال کشورهای شمال ایران و ترانزیت کالا به دریاهای آزاد و سایر مناطق جهان و انتقال انرژی نفت و گاز منافع فراوانی را عاید ایران می‌نماید و دسترسی را به پهنه اقیانوس هند باز می‌کند که این نتایج می‌تواند نتایج ژئواستراتژیک و اقتصادی در زمینه‌های حمل و نقل، تجارت دریایی، امنیت انتقال انرژی، شیلات و منابع دریایی داشته باشد.

همچنین کرانه‌های ساحلی ایران در اقیانوس هند، آن را به عنوان عضو موثری در سازمان منطقه‌ای همکاری‌های اقتصادی کشورهای اقیانوس هند مرکب از قاره‌های آفریقا، آسیا و اقیانوسیه در می‌آورد. نقش ارتباطی ایران برای کشورهای محصور در خشکی، افغانستان- آسیای مرکزی می‌تواند بر نقش ایران در مناسبات منطقه‌ای و نیز ایجاد تعادل‌های ژئوپلیتیکی برای خروج از بحران‌ها و چالش‌های ژئوپلیتیکی خود مؤثر باشد.

البته تمام منافع و مزیت‌های تشریح شده بالا مستلزم وجود عنصری حیاتی و ضروری به نام امنیت است در صورت میسر و فراهم شدن این عنصر است که موارد عنوان شده محقق می‌گردد و همانگونه که عنوان شد متولی تامین امنیت این پهنه دریایی و سواحل آن نیروی دریایی سپاه است که این نیرو نیز با اتخاذ راهبردی مطلوب و به منظور تامین تضمینی امنیت دریای عمان مرزهای کنترلی ایران را فراتر از حوزه آبی کشور در نظر گرفته و به منظور به حداقل رساندن مخاطرات احتمالی در زمان وقوع بحران، حراست و حفاظت از آب‌های ج.ا.ایران را از ماورای آب‌های خلیج فارس و حتی دریای عمان شروع کرده و این محدوده را از مدار ۲۰ درجه آغاز نموده و تنگه باب‌المندب و خلیج عدن را ابتدای مرزهای امنیتی ایران قلمداد نموده است که در این صورت باید تاکید کرد که پاسخ ایران به هرگونه ماجراجویی

نظامی علیه خود نه در تنگه هرمز خواهد بود و نه در دریای مکران(عمان)، بلکه ایران می‌تواند این پاسخ را در باب المنذب بدهد و این حق هر کشوری است که برای دفاع از منافع راهبردی خود حوزه امنیت ملی خود را تعریف کند و بر اساس این دوران‌دیشی بوده که فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) با راهبردی خواندن نداجا، هویتی جدید به این نیرو بخشیده است زیرا همان طور که بیان شد جنوب شرق ایران به لحاظ جایگاه نظامی می‌تواند در اتخاذ استراتژی‌های بحری، نقش ویژه‌ای برای ایران ایفا نماید و آنرا از توان و قابلیت تحرک میان اقیانوسی در فعالیت‌های نظامی برخوردار نماید.

۶-پیشنهادات

ایران از طریق این عرصه آبی (دریای عمان) می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود (کما اینکه این مهم در حال تحقق است) چرا که حوضچه خلیج فارس امکان تبدیل شدن ایران به یک قدرت دریایی را فراهم نمی‌کند. ولی دریای عمان و اقیانوس هند چنین امکانی را برای ایران دارا می‌باشند. برگزاری رزمایش‌های دریایی مختلف توسط نداجا در خارج از آب‌های خلیج فارس در سال‌های اخیر می‌تواند مقدمه‌ای برای نیل به این امر باشد. ضمن اینکه وجود پایگاه هوایی چابهار و توسعه آن می‌تواند قدرت نظارتی و کنترلی ایران را بر بخش شمالی اقیانوس هند افزایش دهد. از طرفی دیگر در بعد امنیت داخلی نیز توسعه سواحل مکران و گسترش امکانات منطقه نیز در ایجاد امنیت پایدار منطقه تاثیر بالایی داشته و بسیاری از هزینه‌های تحمیلی به دولت در این رابطه را کاهش خواهد داد.

نیروی دریایی راهبردی از زمان تحویل گرفتن رسمی مسوولیت تامین امنیت دریای عمان و سواحل مکران، در سال‌های اخیر اقدامات چشمگیری را به منصفه اجرا گذاشته که خوشبختانه نتایج حاصل از این اقدامات (که گام به گام بوده و از حضور در خلیج عدن و سپس عبور از کانال سوئز آغاز و قرار است با حضور ناوگان جنگی نیروی دریایی راهبردی در اقیانوس اطلس و حتی قطب جنوب تداوم یابد) و همچنین توسعه منطقه موفق‌آمیز بوده و هر مرحله از آن علاوه بر این که برگی زرین بر توانمندی‌های نظامی ج.ا.ا. افزون نموده، به عنوان مولفه‌ای موثر در تثبیت امنیت سواحل ایران ایفای نقش نموده است و تجهیز نداجا به فناوری روز و خودکفایی روز افزون این نیرو در تامین نیازمندی‌های خود، همه و همه در راستای ماموریت خطیر تامین امنیت پهنه آبی مکران انجام پذیرفته است.

بنابراین با توجه به آنچه عنوان شد، موارد مطروحه بیانگر تایید صحت فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه توسعه سواحل مکران برای نظام ج.ا.ا. ضرورت داشته و حضور نیروی دریایی راهبردی سپاه در سواحل دریای عمان موجب برقراری و ارتقاء امنیت در این منطقه گردیده است، می‌باشد و به طور یقین عدم حضور و حتی کم‌رنگ شدن حضور نیروی دریایی

راهبردی در منطقه دریای مکران و مرزهای امنیتی فرا دریایی آن (مدار ۲۰ درجه) موجب وارد شدن خلل غیر قابل جبران به امنیت این منطقه خواهد شد.

۷- منابع و مأخذ

- اسدی، محمد (۱۳۸۲)، «جغرافیای سواحل ایران»، تهران، نشر خرم.
- حافظ‌نیا و رومینا، محمدرضا و ابراهیم (۱۳۸۴)، «تحلیل ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی سواحل جنوب شرق ایران در راستای منافع ملی»، مجله جغرافیا و توسعه، تهران، پاییز.
- صفوی، سید یحیی (۱۳۷۸)، «مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران، جلد اول»، تهران، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۷۹)، «حقوق بین‌الملل عمومی»، تهران، کتابخانه گنج دانش.
- امام خمینی (ره)، روح‌الله (۱۳۷۸) صحیفه نور، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (ره)
- مرکز مطالعات نیروی دریایی سپاه (۱۳۹۲) روزشمار دفاع مقدس، جزوه منتشر نشده.

